

Святослав Сліпченко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8891-7152>
sviats66@gmail.com

DOI: 10.33498/Юш-2019-01-105

Юрій Жорнокуй

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9669-6062>
zhornokuy.ym@gmail.com

УДК 347.121

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

АНОТАЦІЯ. Правова доктрина є підґрунтям нормотворчої діяльності, правозастосування та правореалізації. Зі свого боку останні впливають на формування національної доктрини цивільного права, слугують поштовхом її розвитку. Враховуючи те, що сучасному суспільству притаманні особлива повага до прав і свобод людини, їх реального забезпечення та гарантування, як на національному, так і на міжнародному рівнях, то не виникає жодних сумнівів щодо особливого значення доктрини особистих немайнових прав.

Метою статті є доповнення та уточнення уявлень про особисті немайнові права в національній доктрині цивільного права.

Розглянуто чинники, які вплинули на розвиток вчення про особисті немайнові права, зокрема й з урахуванням досвіду європейських країн. Зазначено, що нині в теорії вітчизняного права панівною є позитивна концепція, за якою особисті немайнові відносини входять до предмета цивільного права та не лише охороняються ним, а й регулюються. З урахуванням особливостей об'єкта, їхній механізм правового регулювання близький до того, який застосовується до відносин із результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Встановлено, що набирає ваги точка зору, за якою деякі правовідносини можуть мати подвійну природу та складаються з особистих немайнових і майнових прав, а особисті немайнові правовідносини, що забезпечують соціальне буття особи, можуть спрямовуватися на задоволення

© Святослав Сліпченко, Юрій Жорнокуй, 2019

Святослав Сліпченко, Юрій Жорнокуй

не лише немайнового, а й майнового інтересу. Виявлено, що на відміну від традиційної думки, що виникнення та припинення особистих немайнових прав пов'язане лише із законом, народженням людини та її смертю, все більшого схвалення отримує позиція, за якою підстави виникнення, зміни або припинення особистих немайнових прав повністю охоплюються загальними положеннями про юридичні факти. Розглядаються також питання сучасного стану вчення про особисті немайнові права юридичних осіб. Зазначається, що у більшості сучасних досліджень науковці ствердно ставляться до існування цілої системи особистих немайнових прав юридичної особи.

На підставі проведеного дослідження запропоновано деякі аспекти подальшого розвитку національної доктрини особистих немайнових прав, окреслено їх перспективи та значення.

Ключові слова: цивільні правовідносини; особисті немайнові права; фізична особа; юридична особа.

Сучасна динаміка розвитку суспільних відносин потребує постійного вдосконалення цивільного законодавства, а їх інтенсифікація поступово, але невідворотно позначається на загальному світогляді людей¹. Це, зі свого боку, не може не відобразитися у правозастосовній практиці та правореалізації. І, беззаперечно, правова доктрина відіграє важливу роль у такому розвитку національного права. Вона впливає на його формування, реалізацію, визначає ретроспективний аспект правового регулювання суспільних відносин, дає змогу прогнозувати тенденції розвитку певних правових явищ. Отже, правова доктрина є підґрунтям нормотворчої діяльності, правозастосування та правореалізації², а останні впливають на формування національної доктрини цивільного права, слугують поштовхом її розвитку.

Враховуючи те, що сучасному суспільству притаманні особлива повага до прав і свобод людини, їх реального забезпечення та гарантування, як на національному, так і на міжнародному рівнях, то не виникає жодних сумнівів щодо особливого значення доктрини особистих немайнових прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми, серед масиву праць дає можливість виокремити фундаментальне п'ятитомне видання "Правова доктрина України", у якому було розглянуто генезу доктрини щодо предмета цивільного права та включення до нього особистих немайнових відносин, розвиток доктрини про особисті немайнові права фізичних осіб у докодифікацій-

www.pravoua.com.ua

¹ Н Кузнецова, 'Совершенствование механизма правового регулирования гражданских правоотношений' в *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання)* (2012) 47.

² І Семеніхін, 'Правова доктрина в системі юридичної науки та практики' (автореф дис канд юрид наук, 2012) 3.

ний період та її розвиток у посткодифікаційний період³. Наведена праця, на момент її видання, досить детально та повно висвітлювала теоретичні аспекти особистих немайнових прав і містила аналіз цих досліджень. Водночас науковий пошук, який здійснювався у подальшому, не лише вирішував існуючі проблеми, усував недостатність знань, а й формував, уточнював доктрину особистих немайнових прав з урахуванням найновітніших досягнень правничої науки.

Метою дослідження є доповнення та уточнення уявлень про особисті немайнові права в національній доктрині цивільного права.

Розпочинаючи дослідження з ретроспективного аспекту, зазначимо, що розвиток доктрини особистих немайнових прав у країнах Європи умовно можна поділити на три етапи. Перший етап розпочався після Французької революції та тривав до Другої світової війни, коли за людиною було визнано особисті немайнові права. У цей період у Європі формується загальний принцип захисту особистості та здійснюється пошук механізму правової регламентації особистих немайнових відносин. Зокрема, у Франції пропонується регулювати ці відносини через конструкцію права власності, в Англії ж обґрунтовується існування у загальному праві права на таємницю приватного життя (*right of privacy*), в основу якого було покладено загальну заборону поведінки, здатної порушити певний особистий немайновий інтерес.

Німецька юриспруденція обрала свій шлях розвитку доктрини особистих немайнових прав. Це було продиктовано достатньою жорсткістю системи догматичних конструкцій, сформованих у пандектній системі права до середини ХІХ ст., у якій ототожнення речового й абсолютного права не залишало місця для конструкції абсолютного права на нематеріальні блага. Пропонувалося розглядати немайнові права як “залишкову” від майнових категорію, що охоплює права на будь-які нематеріальні об’єкти (Ф. Савін’ї). Обґрунтовувалися погляди, що правоздатність і є особистим правом (Г. Пухта). Зверталася також увага на те, що деякі особисті нематеріальні блага можуть відокремлюватися від особи, якій вони належать, мають як майнову, так і немайнову цінність (О. Гірке). У результаті, наприкінці ХІХ ст. було вирішено захищати особисті права через конструкцію відшкодування шкоди, не визнаючи при цьому існування загального особистого права⁴. Отже, на першому етапі розвитку вчень у Європі реалізується лише охоронний механізм особистих немайнових прав.

³ Н Кузнецова та Є Харитонов та Р Майданик та інші, *Правова доктрина України: доктрина приватного права України, т 3* (Кузнецова Н ред, Право 2013) 281-412.

⁴ Х-Й Шрамм, ‘Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве’ в Стефанчук Р (ред), *Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сборник статей и иных материалов* (Юринком Интер 2010) 105-6.

Другий етап розпочався після Другої світової війни та характеризувався загальним гуманістичним вектором розвитку особистих немайнових прав. Саме у цей період укорінюється загальне уявлення про їх немайновий характер та невідчужуваність (невіддільність) і нездатність передаватись як головні ознаки їх відмежування від майнових прав⁵.

Третій етап розвитку вчень про особисті немайнові права в країнах Європи розпочався з 80-х років минулого століття. Змінюється уявлення про взаємозв'язок нематеріальних благ із їх носієм, про рухливість меж між майновими та особистими немайновими інтересами. У цей період починає формуватися розуміння того, що за змістом особисті права не зводяться лише до можливості їх захисту, а й надають уповноваженій особі низку позитивних поведінкових можливостей, пов'язаних із використанням об'єкта. Звертається увага на зростання майнового значення нематеріальних благ, які традиційно вважалися особистими немайновими; активно обговорюються тенденції до відмови від безумовної та категоричної характеристики прав на особисті немайнові об'єкти як виключно немайнові та невіддільні від особи-носія.

На території східної Європи вчення про особисті немайнові права починають формуватися ще наприкінці позаминулого та на початку минулого століть і до 1917 р. пов'язані з прізвищами таких видатних цивілістів, як С. Муромцев, С. Пахман, Є. Васьковський, К. Победоносцев, К. Гуго, Ю. Гамбаров, Г. Шершеневич, О. Завадський, В. Сінайський, І. Покровський та ін. З кінця 20-х років ХХ ст. з'являються праці щодо можливості та необхідності цивільно-правового регулювання особистих немайнових відносин, які у подальшому отримують розвиток⁶. На цьому етапі розвитку сформувалися три основні концепції щодо місця особистих немайнових прав у системі приватного права України: радикальна, негативна і позитивна.

Прибічники радикальної концепції стверджували, що особисті немайнові відносини становлять самостійний предмет правового регулювання, але незначний обсяг не дає змоги виокремити їх у самостійну галузь права⁷, а тому їх включили до цивільного права. Представники негативної концепції вважали, що вказані відносини не регулюються цивільним законодавством, оскільки позитивні дії здійснюються їх

⁵ А Кашанин, 'О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора' (2009) 4 Вестник гражданского права 43-98.

⁶ Я Канторович, *Основные идеи гражданского права* (Юрид изд-во НКЮ УССР 1928) 196-285; М Почанский, 'Личные неимущественные права граждан СССР' (дис канд юрид наук, 1939); И Гуревич, 'Честь и другие неимущественные права граждан и их охрана в социалистическом гражданском праве' (1939) 3 Советская юстиция 18; Е Флейшиц, 'Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран' в *Ученые труды Всесоюзного института юридических наук НКЮ СССР*, вып VI (Юрид изд-во НКЮ СССР 1941).

⁷ В Тархов, *Гражданское право: общая часть* (1997) 57.

носієм поза правом. Вони лише захищаються у випадку порушення⁸, побудова ж конструкції регулятивного правовідношення не виконуватиме ніякої корисної функції⁹. Вчені, які розділяли позитивну концепцію, виходили з того, що якщо до порушення відносини не мали правового характеру, то й після нього вони не можуть стати правовими¹⁰. Регулювання та охорона відносин, зокрема й особистих, не можуть протиставлятися, оскільки регулювання означає й охорону прав, а їх охорона здійснюється, у тому числі, шляхом регулювання відповідних відносин¹¹. Вони включені до предмета цивільного права через подібність їхніх ознак з ознаками майнових прав¹², а саме: об'єкти належать суб'єктам, які є юридично рівними; при порушенні відновлюються чи захищаються у позовному порядку¹³; мають взаємооціночний характер¹⁴. Необхідно також зазначити, що позитивна концепція є пануючою серед сучасних вітчизняних учених-цивілістів.

Активне обговорення отримало й визначення місця особистих немайнових правовідносин у групі абсолютних. Частина вчених вважають, що позитивний зміст особистих немайнових прав складається із трьох основних правомочностей: володіння, користування, розпорядження, тобто має пропрієтарний характер¹⁵, чи принаймні останні тяжіють до відносин власності¹⁶.

Здійснюються спроби обґрунтування особистих немайнових правовідносин і як обмежено пропрієтарних¹⁷. Їхня сутність полягає у тому, що позитивний зміст права на особисте немайнове благо включає в себе лише правомочності володіння і користування¹⁸, або лише володіння¹⁹ чи користування. Ця концепція будується на зменшенні правомочностей носія нематеріального об'єкта порівняно з правом власності. Але Р. Сте-

⁸ О Иоффе, 'Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права' (1966) 7 Советское государство и право 57.

⁹ Р Халфина, *Общее учение о правоотношении* (Юридическая литература 1974) 124.

¹⁰ А Пушкин, 'Спорные вопросы учения о гражданском правоотношении' в *Вопросы государства и права* (1974) 159-60.

¹¹ В Яковлев, *Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений* (Свердловск 1972) 205.

¹² С Алексеев, *Предмет советского социалистического гражданского права, т 1: Ученые труды, Серия "Гражданское право"* (Свердловский юрид ин-т 1959) 149-50; М Малеина, *Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита* (Пресс 2000) 25.

¹³ А Пушкин и В Самойленко (ред), *Гражданское право Украины: учебник для вузов системы МВД Украины, ч 1* (Основа 1996) 191.

¹⁴ А Сергеев и Ю Толстой (ред), *Гражданское право, ч 1* (ТЕИС 1996) 7-8.

¹⁵ Малеина (н 12).

¹⁶ К Гориславський, 'Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань' (дис канд юрид наук, Київський національний ун-т ім Тараса Шевченка 2003) 101.

¹⁷ В Лапач, *Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика* (Юридический центр Пресс 2002) 470.

¹⁸ Н Матузов, *Актуальные проблемы теории права* (Изд-во Саратов гос акад права 2004) 84.

¹⁹ О Иванов, 'Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе' в *Актуальные проблемы социалистического государственного управления* (1973) 55.

фанчук справедливо звертає увагу на неможливість застосування до немайнових відносин не лише конструкції, а й навіть юридичної термінології речового права²⁰.

У юридичній літературі також пропонується поширити на особисті немайнові відносини механізм регулювання відносин інтелектуальної власності. При цьому, не піддаючи сумніву їх немайнову складову, зазначається, що права на деякі об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть мати і майнову природу²¹, а подвійна природа деяких особистих немайнових правовідносин дала можливість групі вчених віднести їх до правовідносин інтелектуальної власності²².

Спільність ознак правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами дала змогу сформулювати ще одну точку зору, відповідно до якої пропонується об'єднати їх в одну групу – виключних прав. Останні ж, разом із речовими, утворюватимуть права абсолютні. Термін “виключні права” використовуватиметься лише як родове поняття щодо понять “права інтелектуальної власності” й “особисті немайнові права”²³.

Паралельно з визначенням місця створювалося й уявлення щодо ознак особистих немайнових правовідносин. Вчення про особисті немайнові права у цьому напрямі формувалися під впливом напрацювань таких видатних учених, як О. Пушкін, З. Ромовська, Л. Красавчикова, В. Іванський, М. Малєйна, Л. Красицька, Р. Стефанчук та ін.

Згідно з найбільш поширеною у цей період точкою зору особисті немайнові правовідносини можуть спрямовуватися лише на задоволення особистого немайнового інтересу учасників. Вони виникають з приводу особистих немайнових нематеріальних благ, які нерозривно, органічно пов'язані з особистістю свого носія. Ці блага не можуть бути оцінені в грошах, а спрямованість правовідносин, які виникають з їх приводу, свідчить, що в зміст таких правовідносин входять лише особисті немайнові права, які належать особам довічно від народження або за законом.

З прийняттям Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)²⁴ розпочинається новий етап розвитку національної доктрини особистих

²⁰ Р. Стефанчук, *Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту)* (КНТ 2008) 140.

²¹ С. Сліпченко, *Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица* (ФОРМ Мичурина Н А 2011).

²² О. Кохановська, *Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві* (Вид-полігр центр “Київський університет” 2006) 440; А. Кодинець, *Цивільно-правове регулювання зобов'язальних інформаційних відносин* (Алерта 2016) 35.

²³ С. Сліпченко, *Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів* (Діса плюс 2013) 429.

²⁴ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 01.12.2018).

немайнових прав. О. Кохановська, Р. Стефанчук, Л. Федюк, С. Сліпченко, Л. Красицька, О. Синегубов, А. Кодинець, О. Кулініч проводять монографічні дослідження їх систематизації та змісту. Окремі аспекти починають розвиватися на рівні кандидатських дисертацій та наукових статей. Це дало змогу уточнити існуючі уявлення про особисті немайнові права. Так, не піддаючи сумніву немайнову складову особистих немайнових правовідносин, у юридичній літературі зазначається, що права на ім'я, зображення, честь, ділову репутацію, особисті папери, житловий простір, кореспонденцію, інформацію, автономність юридичної особи, її найменування, деякі інші об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть мати і майнову природу²⁵. Базуючись на тому, що деякі правовідносини можуть мати подвійну природу та складаються з особистих немайнових і майнових прав²⁶, обґрунтована позиція, що особисті немайнові правовідносини, які забезпечують соціальне буття особи, можуть направлятися на задоволення не лише немайнового, а й майнового інтересу²⁷. Зроблений висновок дав можливість запропонувати їх поділ на особисті немайнові права з оборотоздатними та необоротоздатними об'єктами.

Традиційною для національної доктрини цивільного права є класифікація особистих немайнових прав за суб'єктним складом. Відповідно до неї виділяють ті, що належать юридичним особам, та ті, що належать фізичним особам. Характерною особливістю останніх є обсяг прав, носієм яких може бути людина та підстави їх виникнення, зміни, припинення. Щодо обсягу, то не викликає сумнівів, що лише фізичній особі можуть належати не тільки ті права, що забезпечують її існування як соціальної істоти, а й як біологічної.

Щодо специфіки упорядкування особистих немайнових відносин, то в теорії цивільного права традиційною є думка, що вони опосередковуються механізмом правового регулювання, немовби "автоматично". Пояснюється така точка зору тим, що основними (або навіть єдиними) юридичними фактами, які породжують або припиняють особисті немайнові правовідносини, є народження людини, закон і смерть²⁸. Водночас

²⁵ Див., наприклад: С Сліпченко, 'Деякі питання характеристики особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи' [2005] 1(2) Наукові записки Харківського економіко-правового університету 11-7; О Посикалюк, *Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права* (НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України 2011) 16-7 та ін.

²⁶ И Спасибо-Фатеева, 'Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории "парные права" и их виды' в Стефанчук Р (ред), *Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сборник статей и иных материалов* (Юринком Интер 2010) 139-65.

²⁷ Сліпченко (н 23) 21.

²⁸ Халфина (н 9) 102; С Погрібний, *Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України* (дис д-ра юрид наук, 2009) 259.

такий підхід до юридичних фактів було скориговано на підставі новітніх досягнень правничої науки.

Стосовно народження людини немає підстав заперечувати, що з ним пов'язується поява низки нематеріальних благ і, як наслідок, виникнення особистих немайнових правовідносин із приводу цих благ. Народження є підставою виникнення лише тих особистих немайнових правовідносин, у яких виникнення об'єкта також пов'язано з народженням людини. До них, наприклад, належать такі об'єкти, як здоров'я, життя, особиста недоторканність, свобода тощо. Тоді як право на ім'я в особи виникає лише з моменту його реєстрації. Не пов'язується з народженням і поява таких особистих немайнових прав, як права на зображення фізичної особи, особисті папери, кореспонденцію, інформацію, ділову репутацію тощо. Щодо закону як підстави, то він є загальною та обов'язковою передумовою динаміки правових зв'язків, але не самою підставою²⁹. Тому особисті немайнові правовідносини виникають з підстав, передбачених законом, але не з самого закону.

Незважаючи на те, що смерть фізичної особи зазвичай розглядається як підстава, що припиняє особисті немайнові правовідносини, Р. Стефанчук звернув увагу, що з нею може бути пов'язане і виникнення деяких особистих немайнових правовідносин. Зокрема, вона є правостворюючим юридичним фактом для постнативних особистих немайнових прав³⁰. Смерть також може розглядатись і як правозмінюючий юридичний факт. Так, право на оприлюднення та подальше використання зображення фізичної особи спочатку належить зображеному суб'єкту, але після смерті останнього його право давати згоду на використання зображення не припиняється, а переходить до дітей померлого, вдови (вдівця), а при їх відсутності – до батьків. Подібні трансформації відбуваються і з правами на використання імені, особистих паперів, кореспонденції, зображення тощо.

Щодо правочинів, то поширеною була думка, що особисті немайнові правовідносини характеризуються неможливістю укладення будь-яких правочинів щодо нематеріальних об'єктів, відсутністю їх у механізмі правового регулювання особистих немайнових відносин³¹, тому всі угоди з ними є недійсними. Водночас у сучасній юридичній літературі обґрунтовується думка, що на підставі договору про надання послуг зв'язку виникає право на таємницю кореспонденції, договору з адвокатом – на адвокатську таємницю³², договору банківського рахунку або вкладу –

²⁹ О Красавчиков, *Юридические факты в советском гражданском праве* (Госюриздат 1958) 181.

³⁰ Стефанчук (н 20) 525-34.

³¹ З Ромовская, 'Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание и гражданско-правовая защита)' (автореф канд юрид наук, Киев гос ун-т 1968) 31.

³² Малейна (н 12) 16; Стефанчук (н 20) 130.

на банківську таємницю³³ тощо. Правочином є і згода, яку надає одна особа іншій, на використання свого нематеріального блага³⁴ (наприклад, зображення, імені, відомостей про своє особисте життя тощо).

Таким чином, як справедливо зазначає Р. Стефанчук, підстави виникнення, зміни або припинення особистих немайнових прав повністю охоплюються загальними положеннями про юридичні факти³⁵.

Специфіку щодо особистих немайнових прав можна виділити й у вченнях про юридичні особи. Слід зазначити, що активно вивчення особистих немайнових прав юридичних осіб почалося вже за часів здобуття Україною незалежності. При цьому такий стан справ маємо й у всіх пострадянських країнах, що викликано зміною світової доктрини до цієї тематики.

Сучасний стан вивчення особистих немайнових прав юридичних осіб перебуває на етапі свого становлення, про що свідчить незначна кількість наукових досліджень у цій сфері. Серед них можна виділити праці Л. Федюк, В. Толстого, О. Зозуляк, С. Сліпченка та ін. Водночас у теорії цивільного права концепція особистих немайнових прав юридичних осіб ще не отримала достатнього розвитку, а це, врешті-решт, призводить до фрагментарності дослідження їх окремих питань³⁶ або навіть до повного заперечення здатності юридичної особи мати особисті немайнові права³⁷.

З цього приводу необхідно зазначити, що невизнання за юридичними особами особистих немайнових прав не відповідає основам побудови сучасного цивілістичного законодавства, судовій практиці в Україні³⁸ та більшості сучасних наукових досліджень, автори яких ствердно ставляться до існування цілої системи особистих немайнових прав юридичної особи³⁹.

Таким чином, сама сутність цивільних правовідносин створює рівні правові можливості у здатності мати як майнові, так і особисті немайнові права не лише для фізичних, а й для юридичних осіб. При цьому обсяг особистої немайнової правоздатності юридичної особи окреслюється її природою (наприклад, не потребує доказів той факт, що організація

³³ Н Устименко, 'Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона' (автореф дис канд юрид наук 2001) 10.

³⁴ Сліпченко (н 21) 18, 264-7.

³⁵ Стефанчук (н 20) 130-1.

³⁶ В Толстой, *Личные неимущественные правоотношения* (Изд-во Академ повыш квалиф и проф переподг раб образования 2009).

³⁷ Е Суханов (отв ред), *Российское гражданское право, т I: Общая часть Вещное право Наследственное право Интеллектуальные права Личные неимущественные права* (Статут 2010) 176, 887.

³⁸ Див. наприклад: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 <<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9&Count=500&>> (дата звернення: 17.11.2018).

³⁹ Більш детально див.: С Сліпченко та О Синегубов та В Кройтор та інші, *Сучасні проблеми цивільного права та процесу* (Ю Жорнокуй та Л Красицька (ред), Право 2017) 254.

не може мати права на материнство, права на батьківство). Водночас законодавство містить лише приблизний перелік особистих немайнових прав юридичних осіб, що викликає необхідність визначити коло об'єктів особистих немайнових правовідносин, які можуть належати юридичній особі, та права на них, оскільки від цього залежить коло тих правовідносин, учасником яких вона може бути, форми і способи захисту прав на них. У теорії цивільного права існують два підходи до вирішення цього питання: звужений та розширений.

Звужений підхід базується на тому, що юридичні особи здатні мати лише ті права, які поіменовані у цивільному законодавстві⁴⁰ – особисте немайнове право на найменування юридичної особи, на її місцезнаходження, на ділову репутацію, на інформацію та на таємницю. Цей перелік пропонується розширити правами на індивідуальність, на конкуренцію та на вільну діяльність. Розширений підхід ґрунтується на тому, що сама сутність цивільних правовідносин створює всім своїм учасникам рівні правові можливості мати як майнові, так і особисті немайнові права⁴¹. Тому законодавство містить лише приблизний перелік особистих немайнових прав юридичних осіб.

У контексті розвитку цивільних правовідносин аналіз особистої немайнової правоздатності юридичної особи дає змогу спрогнозувати, що її обсяг може містити такі особисті немайнові права, як право на: інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного; існування; недоторканність ділової репутації; таємницю кореспонденції; інформацію; найменування; індивідуальність; автономію; зовнішній вигляд; зображення; місцезнаходження; недоторканність місцезнаходження; свободу об'єднання; участь у товаристві тощо. При цьому зроблене передбачення не претендує на абсолютну повноту й точність, оскільки ґрунтується лише на аналізі прав, що розміщені у книзі другій ЦК України.

Висновки. Визначаючи перспективи подальшого розвитку доктрини особистих немайнових прав, варто зазначити, що розвиток науки завжди передбачає уточнення та збільшення обсягу існуючих знань. Нова теоретична чи експериментальна інформація має або заперечувати яке-небудь вже існуюче уявлення про що-небудь, або доповнювати позитивну частину попереднього уявлення новими гіпотезами та теоріями. Вони, зі свого боку, дають можливість розширити межі достовірного знання, уточнити або спростувати існуюче уявлення про особисті немайнові права, їхню правову природу та межі здійснення і захисту.

⁴⁰ Л Федюк, *Особисті немайнові права юридичних осіб* (Прикарпатський національний університет ім Василя Стефаника 2013) 500.

⁴¹ С Сліпченко, 'О способности юридического лица иметь личные неимущественные права, обеспечивающие природное существование физического лица' (2014) 3 *Право і безпека* 195-200; Спасибо-Фатеева (н 25) 139-65.

Одним із таких напрямів є вирішення конфлікту особистих немайнових прав. Сутність проблеми полягає в тому, що інколи суб'єктивні права, які належать різним особам, не можуть бути здійснені ними в повному обсязі, оскільки здійснення одного з них призводить до припинення права іншої особи чи перешкоджає його здійсненню повністю або в якійсь частині⁴². Такі конфлікти, наприклад, можуть бути при здійсненні особами, які перебувають між собою у шлюбі, права на материнство та батьківство, при цьому один із подружжя або не бажає, або не може мати дітей. Необхідність вирішення конфлікту прав може виникнути і при вирішенні питання посмертного донорства та подальшої трансплантації вилучених органів. І такий конфлікт полягатиме у виборі пріоритету захисту, з одного боку, права на недоторканність тіла померлої особи, поваги до людини, яка померла, та, з другого боку, права на життя. Очевидно, що для розв'язання наведеної проблеми перед науковою спільнотою постає необхідність установити справедливий баланс між такими правами (інтересами), визначити критерії їх оцінки та запропонувати правила застосування принципу найменшого зла.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (accessed: 01.12.2018) (in Ukrainian).

Cases

2. The Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine vid 27 liutoho 2009 r. № 1 <<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9&Count=500&>> (accessed: 17.11.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

3. Alekseev S, *Predmet sovetskogo socialisticheskogo grazhdanskogo prava* [Subject Matter of Soviet Socialist Civil Law], vol 1: Uchenye trudy, Seriya "Grazhdanskoe pravo" [Academic Papers, Series "Civil Law"] (Sverdlovskij jurid in-t 1959) (in Russian).
4. Fediuk L, *Osobysti nemainovi prava yurydychnykh osib* [Personal Non-Property Rights of Legal Entities] (Prykarpatskyi natsionalnyi universytet im Vasylia Stefanyka 2013) (in Ukrainian).

⁴² Е Богданова, 'Защита интересов граждан при конфликте их личных неимущественных прав' (2013) 12 Журнал российского права 75.

5. Flejshtic E, *Lichnye prava grazhdan v grazhdanskom prave Sojuza SSR i kapitalisticheskikh stran [Personal Rights of Citizens in the Civil Law of the USSR and the Capitalist Countries]*, vyp VI (Jurid izd-vo NKJu SSSR 1941) (in Russian).
6. Jakovlev V, *Grazhdansko-pravovoj metod regulirovaniya obshhestvennykh otnoshenij [The Civil Method of Social Relations Control]* (1972) (in Russian).
7. Halfina R, *Obshhee uchenie o pravootnoshenii [The General Doctrine of Legal Relations]* (Juridicheskaya literatura 1974) (in Russian).
8. Kantorovich Ja, *Osnovnye idei grazhdanskogo prava [Basic Ideas of Civil Law]* (Jurid izd-vo NKJu SSSR 1928) (in Ukrainian).
9. Kodynets A, *Tsyvilno-pravove rehuliuвання zoboviazalnykh informatsiinykh vidnosyn [Civil Regulation of the Promissory Information Relations]* (Alerta 2016) (in Ukrainian).
10. Kokhanovska O, *Teoretychni problemy informatsiinykh vidnosyn u tsyvilnomu pravi [Theoretical Problems of Informational Relations in the Civil Law]* (Vyd-polihr tsentr "Kyivskiy universytet" 2006) (in Ukrainian).
11. Krasavchikov O, *Juridicheskie fakty v sovetskom grazhdanskom prave [Legal Facts in Soviet Civil Law]* (Gosjurizdat 1958) (in Russian).
12. Lapach V, *Sistema ob'ektov grazhdanskih prav: teorija i sudebnaja praktika [The System of Civil Rights Objects: Theory and Case Law]* (Juridicheskij centr Press 2002) (in Russian).
13. Maleina M, *Lichnye neimushhestvennye prava grazhdan: ponjatie, osushhestvlenie, zashhita [Personal Non-Property Rights of Citizens: Concept, Implementation, Protection]* (Press 2000) (in Russian).
14. Matuzov N, *Aktual'nye problemy teorii prava [Advanced Topics of Theory of State and Law]* (Izd-vo Saratov gos akad prava 2004) (in Russian).
15. Posykaliuk O, *Osobyti nemainovi prava fizychnykh osib v romanskii, hermanskii, anhlo-amerykanskii systemakh pryvatnoho prava [Personal Non-Property Rights of Physical Persons in Romanic, Germanic, Anglo-American Systems of Private Law]* (NDI pryvatnoho prava i pidpr NAPrN Ukrainy 2011) (in Ukrainian).
16. Slipchenko S, *Oborotosposobnost' ob'ektov lichnykh neimushhestvennykh prav, obespechivajushhih social'noe bytie fizicheskogo lica [The Conveyance of Personal Non-Property Rights Objects, Ensuring the Social Existence of Individuals]* (FOP Michurina N A 2011) (in Russian).
17. Slipchenko S, *Osobyti nemainovi pravovidnosyny shchodo oborotozdatnykh obiektiv [Personal Non-Property Legal Relations Concerning Transferable Objects]* (Disa plus 2013) (in Ukrainian).
18. Stefanchuk R, *Osobyti nemainovi prava fizychnykh osib u tsyvilnomu pravi (poniattia, zmist, systema, osoblyvosti zdiisnennia ta zakhystu) [Personal Non-Property Rights of Physical Persons in the Civil Law (Concept, Content, System, Special Aspects of Conduct and Protection)]* (KNT 2008) (in Ukrainian).
19. Tarhov V, *Grazhdanskoe parvo: Obshhaja chast' [Civil Law: General Part]* (1997) (in Russian).
20. Tolstoj V, *Lichnye neimushhestvennye pravootnoshenija [Personal Non-Property Legal Relations]* (Izd-vo Akadem povysh kvalif i prof perepodg rab obrazovaniya 2009) (in Russian).

Edited books

21. Kuznietsova N, Kharytonov Ye, Maidanyk R ta inshi, *Pravova doktryna Ukrainy Doktryna pryvatnoho prava Ukrainy [The Legal Doctrine of Ukraine: Doctrine of Private Law of Ukraine]*, t 3 (Kuznietsova N red, Pravo 2013) (in Ukrainian).
22. Pushkin A i Samoilenko V (red), *Grazhdanskoe pravo Ukrainy: ucheb dlja vuzov systemy MVD Ukrainy [Civil Law of Ukraine: Textbook for Universities of the MIA of Ukraine System]*, ch 1 (Osnova 1996) (in Russian).

23. Sergeev A i Tolstoj Ju (red), *Grazhdanskoe pravo [Civil Law]*, ch 1 (TEIS 1996) (in Russian).
24. Shramm H-J, 'Obshhee lichnoe pravo i vozmeshhenie nematerial'nogo vreda nemeckom prave' ['General Private Law and Compensation of Non-Economic Damages in German Law'] v Stefanchuk R (red), *Lichnye neimushhestvennye prava: problemy teorii i praktiki primenenija [Personal Non-Property Rights: Problems of Theory and Practice of Application]* (Jurinkom Inter 2010) 103-18 (in Russian).
25. Slipchenko S ta Syniehubov O ta Kroitor V ta inshi, *Suchasni problemy tsyvilnoho prava ta protsesu [Modern Problems of Civil Law and Procedure]* (Zhornokui Yu ta Krasyska L red, Pravo 2017) (in Ukrainian).
26. Spasibo-Fateeva I, 'Parnye prava ili eshhe odna popytka razobrat'sja s lichnymi neimushhestvennymi pravami i raskryt' znachimost' kategorii "parnye prava" i ih vidy' ['Paired Rights or Another Attempt to Deal with Personal Non-Property Rights and to Reveal the Significance of the Category of "Paired Rights" and Their Types'] v Stefanchuk R (red), *Lichnye neimushhestvennye prava: problemy teorii i praktiki primenenija [Personal Non-Property Rights: Problems of Theory and Practice of Application]* (Jurinkom Inter 2010) 139-65 (in Russian).
27. Suhanov E (otv red), *Rossijskoe grazhdanskoe pravo: Obshhaja chast' Veshhnoe pravo Nasledstvennoe pravo Intellektual'nye prava Lichnye neimushhestvennye prava [The Russian Civil Law: General Part Property Law Inheritance Law Intellectual Rights Moral Rights]*, t I (Statut 2010) (in Russian).

Journal articles

28. Bogdanova E, 'Zashhita interesov grazhdan pri konflikte ih lichnyh neimushhestvennyh prav' ['Protection of the Interests of Citizens in Case of Their Personal Non-Property Rights Conflict'] (2013) 12 Zhurnal rossijskogo prava 75-86 (in Russian).
29. Ioffe O, 'Lichnye neimushhestvennye prava i ih mesto v sisteme sovetskogo grazhdanskogo prava' ['Personal Non-Property Rights and Their Place in the System of Soviet Civil law'] (1966) 7 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 57 (in Russian).
30. Ivanov O, 'Problemy pravovoj ohrany lichnyh neimushhestvennyh blag grazhdan v socialisticheskom obshhestve' ['The Problems of the Legal Protection of Personal Non-Property Rights of Citizens in Socialistic Society'] (1973) Aktual'nye problemy socialisticheskogo gosudarstvennogo upravlenija 55 (in Russian).
31. Kashanin A, 'O probleme rasporyazhenija lichnymi neimushhestvennymi pravami avtora' ['On the Problem of the Authors' Personal Non-Property Rights Disposal'] (2009) 4 Vestnik grazhdanskogo prava 43-98 (in Russian).
32. Kuznecova N, 'Sovershenstvovanie mehanizma pravovogo regulirovanija grazhdanskih pravootnoshenij' ['Improvement of the Mechanism of Legal Regulation of Civil Legal Relations'] (2012) Aktualni problemy tsyvilnoho, simeinoho ta mizhnarodnoho pryvatnoho prava (Matvieievski tsyvilistychni chytannia) 47 (in Ukrainian).
33. Pushkin A, 'Spornye voprosy uchenija o grazhdanskom pravootnoshenii' ['Controversial Issues of Civil Law Relations Doctrine'] (1974) Voprosy gosudarstva i prava 159-60 (in Russian).
34. Slipchenko S, 'Deiaki pytannia kharakterystyky osobystykh nemainovykh prav, shcho zabezpechuiut sotsialne buttia fizychnoi osoby' ['Some Questions of the Personal Non-Property Rights Characteristics, Ensuring the Social Being of an Individual'] [2005] 1(2) Naukovi zapysky Kharkivskoho ekonomiko-pravovoho universytetu 11-7 (in Ukrainian).
35. – –, 'O sposobnosti juridicheskogo lica imet' lichnye neimushhestvennye prava, obespechivajushhie prirodnoe sushhestvovanie fizicheskogo lica' ['On the Entity's

Ability to Have Moral Rights that Ensure Natural Existence of an Individual'] (2014) 3 Pravo i bezpeka 195-200 (in Russian).

Thesis abstracts

36. Horyslavskiy K, 'Pravo liudyny ta hromadianyna na samozakhyst zhyttia i zdorovia vid protypravnykh posiahan' ['Person's and Citizen's Right to Self-Protection of Life and Health against Illegal Encroachments'] (dys kand yuryd nauk, 2003) (in Russian).
37. Pochanskij M, 'Lichnye neimushhestvennye prava grazhdan SSSR' ['Personal Non-Property Rights of the USSR Citizens'] (dis kand jurid nauk, 1939) (in Russian).
38. Pohribnyi S, 'Mekhanizm ta pryntsyipy rehuliuвання dohovirnykh vidnosyn u tsyvilnomu pravi Ukrainy' ['Mechanism and Principles of Contractual Arrangements Regulation in the Civil Law of Ukraine'] (dys d-ra yuryd nauk 2009) (in Ukrainian).
39. Romovskaja Z, 'Lichnye neimushhestvennye prava grazhdan SSSR (ponjatie, vidy, klassifikacija, sodержanie i grazhdansko-pravovaja zashhita)' ['Personal Non-Property Rights of the USSR Citizens (Concept, Types, Classification, Content and Civil-Legal Protection)'] (avtoref kand jurid nauk, Kiev gos un-t 1968) (in Russian).
40. Semenikhin I, 'Pravova doktryna v systemi yurydychnoi nauky ta praktyky' ['Legal Doctrine in the System of Legal Science and Practice'] (avtoref dys kand yuryd nauk, 2012) (in Ukrainian).
41. Ustyomenko N, 'Taiemnytsi osobystoho zhyttia liudyny ta yikh tsyvilno-pravova okhorona' ['Privacy of Individual and Its Civil-Legal Protection'] (avtoref dys kand yuryd nauk, 2001) (in Ukrainian).

Sviatoslav Slipchenko
Yurii Zhornokui

PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS
IN THE NATIONAL DOCTRINE OF CIVIL LAW

ABSTRACT. Legal doctrine is the foundation of law-making, law application and law implementation. On their part, the latter have an impact on the shaping of the national civil law doctrine and provide a stimulus to its development. Given that modern society has a special respect for human rights and freedoms, their real assurance and guarantee at the national as well as at the international levels, there can not be the slightest doubt about a particular importance of the doctrine of personal non-property rights.

This article aims at expanding and clarifying the ideas of personal non-property rights in the national civil law doctrine.

The author examines the factors which had an impact on the development of the doctrine of personal non-property rights, with due regard for the experience of European countries. It is noted that today the national law theory is dominated by a positive concept according to which personal /non-property relations are regarded as a part of the subject of civil law and are thus protected by it and regulated by it as well. Given the specific features of the object, their legal regulation mechanism is close to that which is applied to the relations with results of intellectual and creative efforts. The author has established that today an increasing importance is gained by a point of view according to which some legal relations can have a dual nature and comprise personal non-property and property rights,

and personal non-property legal relations which underlie an individual's social existence can be targeted at satisfying not only of non-property interest but property interest as well. The author demonstrates that, in contrast to the traditional standpoint that personal non-property rights can emerge and terminate only by virtue of law, birth of a person or his/her death, there is a growing support of another standpoint according to which the grounds for emergence, modification or termination of personal non-property rights are fully covered by the general provisions of legal facts. The article also focuses on the current issues of the doctrine of personal non-property rights held by legal entities. It is noted that in most modern studies scholars have a positive attitude to the existence of a whole system of personal non-property rights of a legal entity.

Given the findings of the research, the author indicates some aspects of further development of the national doctrine of personal non-property rights, and outlines their prospects and significance.

KEYWORDS: relations under civil-law; personal non-property rights; natural person; legal entity.